

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ПОРЯДКУ ПЕРЕЙНЯТТЯ

Мирослава КРАСНОБОРОВА,

старший прокурор відділу правової допомоги
управління міжнародно-правової допомоги та екстрадиції
Головного управління міжнародно-правових зв'язків
та європейської інтеграції
Генеральної прокуратури України,
молодший радник юстиції

Наталія РИБАЛКА,

завідувач кафедри організації роботи
та управління в органах прокуратури
Національної академії прокуратури України,
радник юстиції,
доктор юридичних наук

Віталій ФРИЧ,

старший викладач кафедри нагляду
за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність,
дідання та досудове слідство,
Національної академії прокуратури України,
старший радник юстиції

УДК 343.18

ПЕРЕДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОМУ ОРГАНУ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ У РАЗІ УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

На сьогодні в Україні триває реформування кримінальної юстиції. Із прийняттям 13 квітня 2012 року Кримінального процесуального кодексу України повністю оновлено кримінальне процесуальне законодавство, що ґрунтується на міжнародних та європейських стандартах здійснен-

ня судочинства і визначає пріоритетність прав та основоположних свобод людини. Модернізація кримінального процесу повинна здійснюватись з урахуванням загальної тенденції розвитку інститутів процесуального права. Потребують приведення у відповідність до міжнародно-

правових стандартів захисту прав і свобод людини відповідні процесуальні гарантії.

Глава 44 чинного Кримінального процесуального кодексу України «Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція)» є однією з новел, спробою систематизувати в одному законодавчому акті положення низки законів щодо гарантій незалежності певного кола осіб. Проте вказані норми викликали низку дискусій з питань, які потребують негайного вирішення із метою ефективного виконання завдань кримінального судочинства, і у вчених-процесуалістів, і стосовно застосування їх на практиці. Водночас кримінальне провадження щодо видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції), має відбуватися відповідно до закону за наявності кримінально-правових і процесуально-правових підстав.

Зважаючи на те, що доктрина кримінально-процесуальної науки побудована на положеннях КПК України 1960 року, пріоритетним напрямом є проведення комплексних досліджень стосовно видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції).

Отже, зазначене питання є актуальним і потребує подальшої наукової розробки та комплексного дослідження повноважень учасників кримінального провадження, слідчого судді при видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції), а також застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час екстрадиції.

Питанням міжнародного співробітництва у протидії злочинності присвячені наукові праці А.Х. Абашидзе, О.І. Бойцова, С. Беді, С.М. Вихриста, Р.М. Валеєва, Ю.Г. Васильєва, Л.М. Галенську, І.І. Лукашука, С.С. Нестеренко й інших вчених.

Особливого значення вказана проблема набуває у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України, врахуванням досвіду першого року його дії і виконанням відповідних положень Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 року № 24/2011.

Мета цієї статті полягає у розробці сучасних підходів до вирішення наявних проблем нормативно-правового регулювання процесу видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) та внесення науково обґрунтованих рекомендацій у контексті міжнародних стандартів щодо вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Сучасний простір вирізняється відкритістю та доступністю, існуючі технічні засоби дають можливість вчиняти дії, перебуваючи за сотні, тисячі кілометрів від місця події, дедалі більше людей стають «громадянами світу».

При цьому транснаціональних ознак набуває і злочинність, насамперед організована. Водночас й окремі правопорушники намагаються ухилитись від відповідальності за злочин, вчинений на території України, залишивши межі нашої держави.

З метою забезпечення невідворотності понесення покарання за вчинене правопорушення держави укладають міжнародні договори та двосторонні угоди щодо екстрадиції осіб, які вчинили злочин на території однієї Договірної сторони, але перебувають на території іншої Договірної сторони.

Однак через об'єктивні причини екстрадиція часто унеможливується. Зокрема, коли громадяни України після вчинення кримінального правопорушення виїхали за її межі та набули громадянство іншої держави або якщо їм надано статус біженця, статус особи, яка потребує додаткового захисту чи тимчасовий захист у державі перебування. Так, у ст. 6 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року (Європейська конвенція 1957 року) зазначено, що Договірна Сторона має право відмовити у видачі своїх громадян. Водночас у цій статті вказано, що у разі невидачі запитуваною Стороною свого громадянина вона на прохання запитуючої Сторони передає справу до своїх компетентних органів [1, 12].

У ст. 8 Європейської конвенції 1957 року передбачено: запитувана Сторона може відмовити у видачі відповідної особи,

якщо компетентні органи цієї сторони переслідують її у зв'язку з правопорушенням (правопорушеннями), за яке вимагається видача.

Також відповідно до вимог ст. 11 Європейської конвенції 1957 року у видачі може бути відмовлено, якщо правопорушення, за яке вимагається видача, карається смертною карою за законодавством запитуючої Сторони і якщо законодавство запитуючої Сторони не передбачає смертної кари за таке саме правопорушення або вона, як правило, не виконується та запитуюча Сторона не надасть запитуючій Стороні достатніх гарантій того, що смертний вирок не буде звернений до виконання.

У ст. 57 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року (Мінська конвенція) крім інших підстав передбачено, що видача не проводиться, якщо переслідування за злочин, за який запитується особа, відбувається у порядку приватного обвинувачення чи якщо стосовно особи, видача якої запитується, на території запитуючої Договірної Сторони за такий же злочин був винесений вирок чи постанова про закриття кримінальної справи, що набрали законної сили.

Підстави відмови Україною у видачі особи (екстрадиції) іноземній державі зазначені в ст. 589 Кримінального процесуального кодексу України, а також у ст. 25 Конституції України, в якій передбачено, що громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі.

До того ж існують й інші підстави, за яких притягнення особи до кримінальної відповідальності за місцем знаходження чи місцем вчинення злочину неможливе.

Так, відповідно до статей 31, 37 Віденської конвенції про дипломатичні зносини імунітетом від кримінальної юрисдикції держави перебування користуються дипломатичний агент та деякі інші особи, а згідно з ч. 1 ст. 43 Віденської конвенції про консульські зносини «консульські посадові особи і консульські службовці не підлягають юрисдикції судових чи адміні-

стративних органів держави перебування щодо дій, які вони вчиняють на виконання консульських функцій» [2, 3].

Одним із інструментів забезпечення понесення злочинцем відповідного покарання у таких випадках є передання кримінального провадження компетентному органу іноземної держави для притягнення особи до відповідальності.

Ще у Торговому договорі Полоцька з Ригою 1405 року зазначалось: «... аже полочанин извиниться оу Ризе, ино его послати оу Польшескь и тамо его свои и казнятъ по свое и правде» [4]. Проте лише у XX столітті було напрацьовано сучасні норми здійснення кримінального переслідування за зверненням іноземної держави.

Положення щодо кримінального провадження в порядку перейняття регламентуються Главою 45 Кримінального процесуального кодексу України, відповідними міжнародними договорами України та нормами відповідних міжнародних багатосторонніх і двосторонніх договорів.

Так, порядок і умови передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави визначено у ст. 599 КПК України, у якій вказується: незакінчене кримінальне провадження може бути передане іншій державі за умови, що видача особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, неможлива або у видачі такої особи Україні відмовлено [5].

Водночас у КПК України чітко не визначено обов'язковість і підстави передання кримінального переслідування. Відтак, постає запитання: «Як визначити, коли і за яких умов може бути передане переслідування у кримінальному провадженні?»

Розглянемо, яким чином це питання регламентують міжнародні договори, ратифіковані Україною.

Основні міжнародно-правові акти щодо співпраці стосовно передачі кримінального переслідування – Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року і Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року.

У ст. 6 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року визначено: якщо особа підозрюється у вчиненні злочину, передбаченого законодавством Договірної Держави, ця держава може звернутись до іншої Договірної Держави із клопотанням про порушення кримінального переслідування у випадках та на умовах, передбачених цією Конвенцією [1, 349].

Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року (ст. 72) передбачає, що кожна Договірна Сторона зобов'язується за дорученням іншої Договірної Сторони здійснювати відповідно до свого законодавства кримінальне переслідування стосовно власних громадян, підозрюваних у тому, що вони вчинили на території запитуваної Договірної Сторони злочин [1, 744].

З викладеного вбачається, що для перейняття кримінального переслідування необхідними є такі умови, як клопотання запитуючої сторони та визначення особи, яка підозрюється у вчиненні злочин.

Таким чином, після визначення особи, яка, ймовірно, вчинила злочин, вручення їй повідомлення про підозру, встановлення її перебування на території запитуваної держави чи наявності у неї громадянства цієї держави, за умови, що видача особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, неможлива або у видачі такої особи Україні відмовлено, у слідчого чи прокурора з'являються правові підстави для підготовки клопотання про передання кримінального провадження компетентному органу іноземної держави.

Вимоги до клопотання про передання кримінального переслідування визначені у ст. 600 КПК України та в нормах відповідних міжнародних договорів, зокрема в статтях 13, 15 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року і ст. 73 Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року.

До клопотання додаються матеріали кримінального провадження, засвідчені гербовою печаткою та перекладені іноземною мовою у разі відповідних вимог

міжнародного договору, текст статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення, щодо якого здійснюється провадження, відомості про громадянство особи, а також наявні речові докази. Копії матеріалів кримінального провадження залишаються в органі, який здійснював кримінальне провадження.

Водночас ані Кодексом, ані міжнародно-правовими договорами не визначено обсяг доказової бази, необхідний для передачі кримінального переслідування.

За загальним правилом кримінальне провадження передається у разі, якщо під час його розслідування здійснено всі процесуальні дії, проведення яких можливе на території України та в межах надання міжнародної правової допомоги щодо здійснення процесуальних дій.

При цьому необхідно враховувати: якщо, безумовно, керуватись таким принципом, то розслідування кримінального провадження може тривати роками, що порушує будь-які розумні строки.

У результаті – втрачатимуться доказові дані, не відбиратимуться показання у свідків та, як наслідок, у подальшому компетентному органу іноземної держави буде складніше прийняти законне й обґрунтоване рішення у провадженні.

Більше того, спливатимуть строки давності притягнення до кримінальної відповідальності і виникатиме ситуація, за якої особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, перебуватиме за кордоном, строки давності спливли і кримінальне провадження неможливо передати для здійснення кримінального переслідування, розгляд питання про звільнення від кримінальної відповідальності гальмуватиметься відсутністю підозрюваного, який не бажатиме повертатись в Україну для участі в судовому розгляді.

Саме тому роль процесуального керівника має бути визначальною у встановленні моменту необхідності звернення з клопотанням про передання кримінального переслідування компетентному органу іноземної держави.

Недарма згідно зі статтями 36, 551, 599 КПК України саме прокурору надано пра-

во погоджувати клопотання слідчого про міжнародну правову допомогу та про передання кримінального провадження компетентному органу іноземної держави.

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, оцінивши зібрані під час розслідування докази, може підтримати чи не підтримати вказаний запит, а за необхідності надати вказівки щодо проведення відповідних процесуальних дій.

Таким чином, процесуальному керівнику доцільно систематично вивчати матеріали проваджень, у яких особа перебуває в розшуку або встановлена за кордоном, щодо можливості оперативної передачі кримінального переслідування іноземній державі.

Одне з найбільш дискусійних питань, що виникає на практиці при передаванні кримінального провадження, – необхідність винесення слідчим інших, окрім зазначених вище, процесуальних документів. Так, оскільки рішення слідчого, прокурора про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави є процесуальним рішенням, то відповідно до ст. 110 КПК України

воно має прийматися у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також у разі, коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне. Водночас у Главі 45 КПК України не міститься вказівки щодо долучення такої постанови. Враховуючи викладене, на нашу думку, доцільним вбачається складання слідчим постанови про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави та подальше регламентування окресленого питання у КПК України.

Отже, слід акцентувати увагу, що своєчасність прийняття рішення про передання кримінального провадження для здійснення переслідування особи за кордон та належність підготовки його матеріалів є надзвичайно важливими для організації подальшого кримінального переслідування компетентними органами іноземної держави, прийняття ними законного й обґрунтованого рішення і, відповідно, забезпечення прав громадян та загальних засад кримінального провадження, і передусім законності, права на захист, розумних строків, а також принципу невідворотності покарання за вчинений злочин.

Список використаних джерел:

1. Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – [2-е вид., доп.]. – К.: Фенікс, 2009. – С. 12.
2. Віденська конвенція про дипломатичні зносини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_048
3. Віденська конвенція про консульські зносини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047
4. Дагаворы і граматы як крыніцы беларускага феадальнага права: дапаможник / Я. Юхо (і ін.). – Мінськ: БДУ, 2000. – С. 52.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>

**Мирослава КРАСНОБОРОВА,
Наталія РИБАЛКА,
Віталій ФРИЧ**

ПЕРЕДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТНОМУ ОРГАНУ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ У РАЗІ УНЕМОЖЛИВЛЕННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

Розглянуто підстави унеможливлення екстрадиції та вимоги щодо передання кримінального провадження компетентним органам іноземної держави. Висвітлено актуаль-

ні питання практичного застосування норм національного законодавства та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: екстрадиція; перейняття кримінального провадження; компетентний орган; запитуюча сторона; запитувана сторона; кримінальне провадження; прокурор; процесуальне керівництво прокурора; слідчий.

Мирослава КРАСНОБОРОВА,
Наталія РЫБАЛКА,
Віталій ФРЫЧ

ПЕРЕДАЧА УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА КОМПЕТЕНТНОМУ ОРГАНУ ИНОСТРАННОГО ГОСУДАРСТВА В СЛУЧАЕ НЕВОЗМОЖНОСТИ ЭКСТРАДИЦИИ

Рассмотрены основания невозможности экстрадиции и требования к передаче уголовного производства уполномоченным органам иностранных государств. Освещены актуальные вопросы практического применения национального законодательства и возможные пути их решения.

Ключевые слова: экстрадиция; передача уголовного производства; компетентный орган; запрашивающая сторона; запрашиваемая сторона; уголовное производство; прокурор; процессуальное руководство прокурора; следователь.

Myroslava KRASNOBOROVA,
Natalia RUBALKA,
Vitaly FRYCH

TRANSFER OF CRIMINAL PROCEEDINGS TO THE COMPETENT AUTHORITIES OF FOREIGN STATE IF THE EXTRADITION IS IMPOSSIBLE

There were reviewed extradition eliminating bases and requirements in respect to resorting criminal prosecution to foreign country appropriate authorities. There were outlined relevant issues of practical implementation of regulations of national legislation and possible solutions to it.

Keywords: child, minors; juvenile justice; mediation; prevention measures.

